

KRZYSZTOF KORZENIEWSKI

Instytut Badawczy Leśnictwa

Stowarzyszenie Przyjaciół Puszczy Knyszyńskiej „Wielki Las”

Działalność Grupy eksploracyjnej Magna Silva na obszarze Puszczy Knyszyńskiej w latach 2023–2025

Słowa kluczowe: detektor metali, Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej
Key words: metal detector, Puszcza Knyszyńska Landscape Park

WSTĘP

Najstarsze żelazne zabytki pochodzące z terenu Puszczy Knyszyńskiej datowane są na VI–III w. p.n.e.¹ Zabytki tego typu odkrywane są na wiele sposobów – poprzez prace archeologiczne, znaleziska przypadkowe, pozyskiwane w wyniku działania służb mundurowych oraz odnajdywane przez poszukiwaczy zwanych potocznie detektorystami. W ciągu ostatnich lat obserwujemy upowszechnienie się detektorów metali wśród hobbystów i rozwój prac poszukiwawczych z ich wykorzystaniem w Europie i nie tylko². Popularność tych urządzeń z biegiem czasu doprowadziła do profesjonalizacji i organizacji stowarzyszeń i fundacji skupionych na tym coraz bardziej popularnym hobby. Trend ten nie ominął także Podlasia, czego przykładem są stowarzyszenia: Historyczno-Eksploracyjne Jaćwież³, Olsztyńskie Stowarzyszenie Historyczno-Eksploracyjne „Medalion”⁴ i fundacja Terra Desolata⁵. Szczególną uwagę warto zwrócić na działalność Grupy eksploracyjnej Magna Silva działającej przy Stowarzyszeniu Przyjaciół Puszczy Knyszyńskiej „Wielki Las” z racji stosowanej metodyki oraz podejścia do popularyzacji.

HISTORIA STOWARZYSZENIA PRZYJACIOŁ PUSZCZY KNYSZYŃSKIEJ „WIELKI LAS”

Stowarzyszenie Przyjaciół Puszczy Knyszyńskiej „Wielki Las” powstało we wrześniu 2007 r. w Supraślu. Od początku istnienia najważniejszym celem działalności stowarzyszenia jest ochrona przyrody oraz popularyzacja wiedzy na temat Puszczy Knyszyńskiej i jej unikalnych walorów przyrodniczych, historycznych i kulturowych⁶. Główne działania stowarzyszenia skupiają się na edukacji ekologicznej i przyrodniczej zarówno dzieci, młodzieży, jak i osób dorosłych. Organizowane są liczne wykłady, konferencje, wystawy, warsztaty terenowe, których celem jest budowanie świadomości ekologicznej oraz kształtowanie postaw szacunku wobec środowiska naturalnego. Równoległe do działań edukacyjnych prowadzone są działania archeologiczne oraz poszukiwawcze⁷. W 2018 r. uformowała się dodatkowo grupa pasjonatów historii puszczy, tworząc Grupę eksploracyjną Magna Silva, która wzbogaciła działalność organizacji o elementy związane z badaniem historii osadnictwa i życia mieszkańców puszczy.

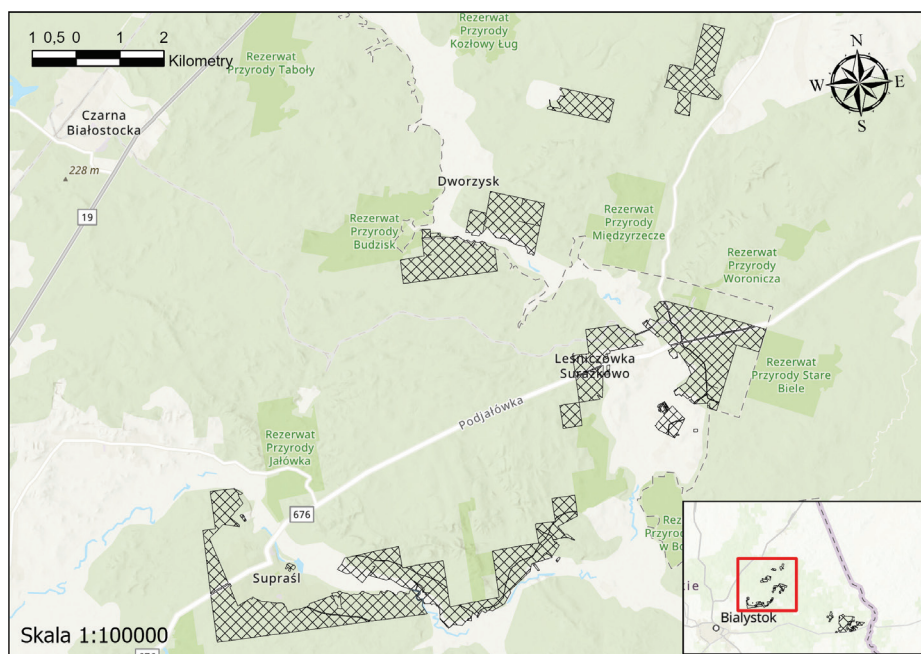
CHARAKTERYSTYKA OBSZARU POSZUKIWAŃ

Puszcza Knyszyńska położona jest w północno-wschodniej Polsce, znajduje się tuż przy granicy z Białorusią. Jest to rozległy kompleks leśny z lasami mieszanymi, torfowiskami⁸ i jeziorami, o bogatej faunie i florze. Początki puszczy sięgają ustępowania lodowców podczas dwóch ostatnich zlodowaceń: środkowopolskiego (200–130 tys. lat temu) i północnopolskiego (115–11,5 tys. lat temu)⁹. Topniejący lądolód ukształtował tutejszy krajobraz, tworząc moreny czołowe¹⁰ oraz doliny rzek: Supraśla, Sokółdy, Płoski, Słoi i Nietupy¹¹. Jej nazwa pochodzi od położonego na jej zachodnim skraju miasta Knyszyn. Ze względu na swoje położenie nazywana jest puszczą pograniczną, która na przestrzeni wieków zmieniała swoich właścicieli, przez którą królowie z dynastii Jagiellonów podróżowali z Wilna do Krakowa i która do dzisiaj jest wielokulturowym tygłem, gdzie mieszą się kultury i narodowości.

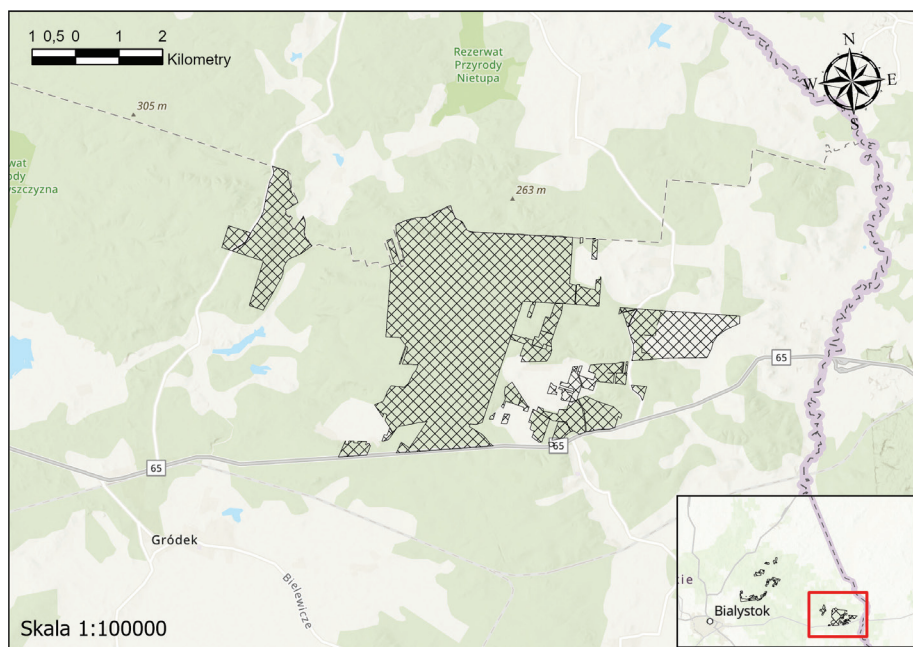
Ekspansja puszczy na przestrzeni wieków¹², walki o władanie nad nią w XIII–XIV w.¹³, działania wojenne od potopu szwedzkiego do wojen w XX w. nanieśli „blizny” w przestrzeni w postaci rabunkowej gospodarki leśnej, zniszczonych domostw, zapomnianych osad, okopów czy śladów po działaniach ognio-owych. Puszcza to też zaplecze dla gospodarki lokalnych społeczności w postaci łowiectwa, bartnictwa i budownictwa¹⁴. To obszar walk powstańczych¹⁵, a także schronienie dla uciekinierów i wygnańców¹⁶.

W perspektywie czasoprzestrzennej Puszcza Knyszyńska jawi się jako archiwum procesów kulturowych, którego eksploracja powinna opierać się na rzetelnych badaniach archeologicznych oraz podejściu interdyscyplinarnym. Z uwagi na rozległy obszar puszczy (1050 km²)¹⁷, działalność legalnie działających grup poszukiwawczych stanowi istotne uzupełnienie prowadzonych prac archeologicznych¹⁸.

Obszar poszukiwań Grupy eksploracyjnej Magna Silva ograniczony jest aktualnymi pozwoleniami na poszukiwanie zabytków z lat 2022–2025. Dotychczasowy i obecnie procedowany obszar obejmuje środkowy i wschodni kompleks Parku

1. Obszar poszukiwań Grupy eksploracyjnej Magna Silva w latach 2022–2025
Exploration Area of the Magna Silva Exploration Group in the years 2022–2025

2. Obszar poszukiwań Grupy eksploracyjnej Magna Silva w latach 2022–2025
Exploration Area of the Magna Silva Exploration Group in the years 2022–2025

3. Odnalezione okopy z okresu II wojny światowej. Źródło własne
Trenches from the World War II period. Own source

Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej (na wschód od miejscowości Supraśl, na południe od miasta Sokółka, na północ od miejscowości Gródek) (il. 1, 2).

PODSTAWA PRAWNA

Obecnie obowiązujące przepisy art. 36 ust. 1 pkt 12 Ustawy z dnia 23 lipca 2023 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2024 r.), nakładają obowiązek uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania. Dodatkowo ustawa wymaga posiadania zgody właściciela nieruchomości. Z uwagi na charakterystykę poszukiwań grupy eksploracyjnej (w obrębie Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej) w większości są to grunty Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGL LP), o łącznej powierzchni 3659 ha. Podstawą do złożenia wniosku oraz wydania pozytywnej decyzji przez nadleśnictwo jest Zarządzenie nr 47 z dnia 13 lipca 2018 r.¹⁹, które określa jednoznacznie sposób uzyskania pozwolenia na terenie PGL LP przez zainteresowanych. Najmniej liczne są pozwolenia od właścicieli prywatnych, obejmujące pola i łąki, o łącznej powierzchni 11 ha. Oprócz przepisów nadrzędnych istnieją też przepisy obowiązujące wszystkich, nie tylko uczestników poszukiwań²⁰.

SPOSÓB PROWADZENIA POSZUKIWAŃ

Proces przygotowań, poszukiwań w terenie i dokumentacji znalezisk zawiera elementy badań archeologicznych, ponieważ obejmuje typowe etapy tej działalności. W ramach przygotowywanych wniosków na wydanie pozwoleń na poszukiwanie zabytków wypracowano program poszukiwań, który został zainspirowany programami badań archeologicznych. Najważniejszymi czynnościami są (w kolejności):

I. PRZYGOTOWANIE MERYTORYCZNE I LOGISTYCZNE (ANALIZA ŹRÓDEŁ, KWERENDY)

Głównymi źródłami są: dokumentacja²¹ obejmująca działania wojenne I i II wojny światowej, historia mówiona lub zasłyszana od świadków i ich potomków²², ogólnodostępne archiwa²³ i analizy geoprzestrzenne z wykorzystaniem skanowania laserowego terenu – LIDAR (il. 3) oraz wykorzystanie uczenia maszynowego (*machine learning*) do połączenia *Airborne Laser Scanning* (ALS) z materiałami kartograficznymi. To wielopoziomowe podejście (od opisów/reacji do zaawansowanych narzędzi informatycznych) umożliwia określenie potencjalnych miejsc pod poszukiwania oraz identyfikację mikrorzeźby terenu, tworząc rekonstrukcję dawnego krajobrazu i zmian użytkowania gruntu.

Nieodłącznym elementem w analizie terenu jest wyłączenie obszaru stanowisk archeologicznych, cmentarzysk i innych obiektów historycznych mających cechy zabytków nieruchomych, w tym często niewidocznych w terenie, np.

obozowiska z epoki brązu. Na podstawie przeprowadzonych kwerend jest przygotowywana mapa obszarów do poszukiwań, która następnie po analizie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków (WUOZ) w toku wydawania pozwolenia, w swojej finalnej formie jest udostępniana uczestnikom poszukiwań. Każdy z poszukiwaczy grupy ruszający w teren jest wyposażony w mobilną mapę dozwolonych terenów. Dodatkowo na bieżąco mapa jest aktualizowana o znaleziska oraz wyłączenia terenu z poszukiwań, tj. odnalezienie trzech zabytków w promieniu 50 m, czy odnalezienie materiały wybuchowe i inne. Przed przystąpieniem do poszukiwań o ich rozpoczęciu jest informowany właściciel terenu oraz WUOZ.

II. POSZUKIWANIA W TERENIE

Poszukiwania porzuconych zabytków i innych przedmiotów są prowadzone punktowo w miejscu pojawienia się sygnału z użyciem detektora metali. Po stwierdzeniu sygnału osoba poszukująca przystępuje do wykonania wykopu za pomocą saperki/małego szpadla. Poszczególne warstwy wykopu są zdejmowane cienkimi warstwami (kilku centymetrów), aż do napotkania poszukiwanego przedmiotu (nie głębiej niż 30–35 cm). W weryfikacji odkrytych przedmiotów uczestniczy za każdym razem archeolog z Muzeum Podlaskiego w Białymstoku (na podstawie zapisów umowy trójstronnej) oraz specjaliści z zakresu historii wojskowości z Muzeum Wojska w Białymstoku.

Po odkryciu przedmiotu noszącego znamiona zabytku wykonuje się wstępną dokumentację fotograficzną w odkrytym wykopie, z użyciem miarki (w skali centymetrowej), co pozwala określić głębokość, na jakiej zabytek został odsłonięty. Dalej dokonuje się podjęcia przedmiotu, po czym następuje:

- a) wstępne oczyszczenie nienaruszające struktury przedmiotu;
- b) identyfikacja przedmiotu;
- c) wykonanie dokumentacji fotograficznej przedmiotu wraz z miarką lub inną skalą odzwierciedlającą wielkość przedmiotu;
- d) odczytanie współrzędnych geodezyjnych miejsca odnalezienia przedmiotu oraz zapisanie ich na urządzeniu mobilnym lub odbiorniku GPS;
- e) umieszczenie przedmiotu w torebce strunowej wraz z metryczką zawierającą: kolejny numer porządkowy znaleziska, opis znaleziska, datę;
- f) umieszczenie zapakowanego i opisanego przedmiotu w miejsce chroniące je przed dalszym uszkodzeniem.

Na końcu wykop zostaje zasypyany w odwrotnej kolejności niż przy podjęciu znaleziska.

III. SPOSÓB INWENTARYZACJI ZABYTEKÓW PO POSZUKIWANIACH W TERENIE

Po zebraniu od wszystkich uczestników przedmiotów zapakowanych w torebki strunowe z metryczkami terenowymi oraz skompletowaniu współrzędnych GPS do jednej bazy danych, w miarę potrzeby prowadzone jest dodatkowe czyszczenie za pomocą pędzla o miękkim włosiu oraz przepakowanie do nowych

torebek strunowych. Do każdego przedmiotu wykonywana jest nowa metryczka (terenowa jest usuwana), na której zawarte są następujące dane:

- numer inwentarzowy,
- nazwa miejscowości, gmina, województwo,
- identyfikacja przedmiotu,
- lokalizacja przedmiotu wyrażona we współrzędnych geodezyjnych.

Opisane i spakowane przedmioty zostaną do czasu przekazania do WUOZ w pudełkach kartonowych zbiorczych, chroniących je przed uszkodzeniem.

IV. DOKUMENTACJA, SPRAWOZDANIA

Ostatecznym etapem jest wykonanie oraz przekazanie do WUOZ sprawozdań częściowych oraz końcowych, których celem jest podsumowanie danego okresu poszukiwań według otrzymanych pozwoleń. Dokumentacja zawiera zdjęcia znalezisk w terenie, plan z lokalizacją zabytków, na którym zaznaczone są granice poszukiwań oraz wszystkie pozyskane w trakcie prac znaleziska z numerami inwentarzowymi. Do przedmiotów o wartości historycznej tworzony jest inwentarz zabytków (w formie tabelarycznej) zawierający takie dane jak: numer inwentarza, identyfikacja przedmiotu, data znaleziska, chronologia, wymiary, surowiec, z jakiego został wykonany przedmiot, i lokalizacja wyrażona we współrzędnych geodezyjnych.

ODKRYCIA

W wyniku poszukiwań za pomocą detektorów metali w latach 2023–2025 Grupa eksploracyjna Magna Silva przekazała do WUOZ łącznie ponad sto znalezisk (tab. 1).

Tabela 1. Sumaryczne zestawienie wybranych przedmiotów przekazanych do WUOZ przez Grupę eksploracyjną Magna Silva

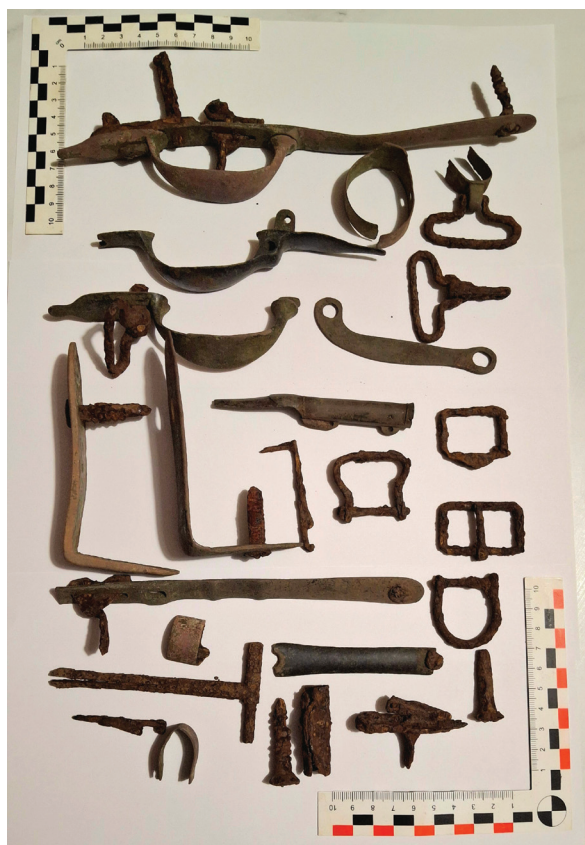
Summary inventory of selected items handed over to the WUOZ by the Exploration group Magna Silva

Lp.	Nazwa przedmiotu	Liczba sztuk
1	Monety [il. 4]	73
2	Części muszkietów, depozyt [il. 5]	25
3	Kule ołowiane [il. 6]	18
4	Srebrne ozdoby średniowieczne [il. 7]	18
5	Gwoździe	12
6	Groty [il. 8]	9
7	Siekiery/topory [il. 9]	7

Lp.	Nazwa przedmiotu	Liczba sztuk
8	Krzesiwa	6
9	Ostrogi [il. 10]	5
10	Pociski typu MINE	5
11	Krzyże z stopów miedzi, enkolpion [il. 11]	3
12	Klamry, klamerki	2
13	Forma do odlewania kul	1
14	Jelec szabli	1
15	Kurek od broni czarnoprochowej, część prochownicy	1
16	Medal „Za ofiarną pracę w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej 1941-1945”	1
17	Nieśmiertelnik	1
18	Okucie broni – ozdoba	1
19	Okucie drewnianego szpadla	1
20	Papierośnica [il. 12]	1
21	Element oprzyrządowania szabli	1
22	Trzewik pochwy miecza	1
23	Wędzidło końskie [il. 13]	1
24	Zapinka – fibula [il. 14]	1

4. Skarb 69 monet, w tym jednej złotej, odkryty w trakcie prac archeologicznych Muzeum Podlaskiego w Białymstoku.
Fot. M. Dąbrowski
Treasure of 69 coins, including one gold coin, discovered during archaeological works of the Podlaskie Museum in Białystok.
Photo by M. Dąbrowski

5. Elementy broni czarnoprochowej z XIX w., depozyt. Produkcja angielska lub francuska. Fot. M. Dąbrowski
Elements of a 19th-century black-powder firearm, deposit. English or French production. Photo by M. Dąbrowski

6. Kule ołowiane do broni czarnoprochowej. Fot. M. Kurzawa
Lead bullets for a black-powder firearm. Photo by M. Kurzawa

7. Srebrne ozdoby średniowieczne,
odkryte w trakcie prac
archeologicznych Muzeum
Podlaskiego w Białymstoku.

Fot. M. Dąbrowski

**Medieval silver ornaments, during
archaeological works of the Podlasie
Museum in Białystok. Photo by
M. Dąbrowski**

8. Grot, średniowiecze.

Fot. M. Kurzawa

**Arrowhead, Middle Ages.
Photo by M. Kurzawa**

9. Topór średniowieczny.
Fot. M. Dąbrowski
Medieval axe.
Photo by M. Dąbrowski

10. Ostroga żelazna z gwiazdką.
Fot. M. Dąbrowski
Iron spur with a star.
Photo by M. Dąbrowski

11. Enkolpion – relikwiarz noszony
na piersiach przez chrześcijan.
Datowanie – XIII w.
Fot. WUOZ w Białymstoku
**Enkolpion – a reliquary worn
on the chest by Christians.**
Dated to the 13th century.
Photo by the WUOZ in Białystok

12. Papierošnica „sztuka okopowa”
z inskrypcją „Аркадий Доминич
Тесницкие лагеря 1943”.

Fot. M. Kurzawa

Cigarette case, 'trench art', with the
inscription 'Аркадий Доминич
Тесницкие лагеря 1943'.

Photo by M. Kurzawa

13. Element upręży końskiej
wykonanej z brązu, wstępnie
datowany od okresu wpływów
rzymskich do końca okresu wędrówek
ludu. Fot. M. Dąbrowski

Bronze horse harness fitting,
preliminarily dated from the Roman
influence period to the end of the
Migration Period.

Photo by M. Dąbrowski

14. Zapinka, fibula. Datowanie – okres wpływów rzymskich. Fot. M. Kurzawa
Brooch, fibula. Dated to the period of Roman influences. Photo by M. Kurzawa

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA I MEDIALNA

Poszukiwania w terenie to jeden z elementów działalności grupy. Każdy dotychczas odkryty przedmiot był przyczynkiem do zwiększenia wiedzy jej uczestników. Edukacyjną częścią działalności była organizacja spotkań i wykładów z naukowcami m.in. z Muzeum Podlaskiego w Białymstoku oraz Muzeum Wojska w Białymstoku, z których relacje zostały zamieszczone na stronie internetowej grupy²⁴. Upowszechnianie dokonanych odkryć realizowano poprzez uczestnictwo w konferencjach naukowych²⁵, a także wywiady w mediach i czasopiśmie. Oprócz wymienionych spotkań mieliśmy możliwość zaprezentować nasze dokonania w trakcie „II Podlaskiej Konferencji Archeologicznej” organizowanej przez Muzeum Podlaskie w Białymstoku oraz podczas konferencji „Ochrona Zabytków Województwa Podlaskiego – Problemy, metody, wyzwania” organizowanej przez WUOZ.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Prowadzenie poszukiwań z wykorzystaniem detektorów metali nie jest zjawiskiem nowym. Współcześnie stanowi formę zarówno rekreacji, jak i świadomej aktywności obywatelskiej, realizowanej w ramach przepisów Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w połączeniu z innymi regulacjami prawnymi dotyczącymi użytkowania i ochrony gruntu. Dotychczasowe działania członków stowarzyszenia wykazały, że Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, niegdyś uznawany za białą plamę na archeologicznej mapie regionu, kryje wciąż liczne zabytki o dużej wartości historycznej (tab. 1).

Współpraca Stowarzyszenia i Grupy Magna Silva z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Białymstoku oraz Muzeum Podlaskim w Białymstoku pokazuje, że działania lokalnej społeczności mogą w istotny sposób przyczyniać się do odkrywania i ochrony dziedzictwa kulturowego. Pasja związana z poszukiwaniem zabytków staje się w tym kontekście narzędziem budowy lokalnej tożsamości historycznej. Dzięki niej mieszkańcy nie tylko poznają przeszłość swojego regionu, ale także aktywnie uczestniczą w jej dokumentowaniu i ochronie, co może wzmacniać poczucie wspólnoty i odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe.

Jednocześnie doświadczenia stowarzyszenia wskazują na znaczenie zrównoważonego podejścia do poszukiwań: świadomość prawna i współpraca z instytucjami naukowymi pozwalają na maksymalizację wartości poznawczej znalezisk przy jednoczesnym minimalizowaniu ryzyka ich utraty lub zniszczenia. Takie praktyki mogą stanowić model dla innych regionów, pokazując, że rekreacja i nauka mogą iść w parze, a lokalna inicjatywa – jeśli jest odpowiedzialnie prowadzona – staje się realnym wsparciem dla ochrony dziedzictwa narodowego.

PODZIĘKOWANIA

Serdeczne podziękowania dla pracowników Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków – Ewy Marek, Agnieszki Witek, Jerzego Maciejczuka, pracownika Muzeum Podlaskiego w Białymstoku, Huberta Lepionki oraz Dominiki Wybult i Weroniki Szypul, za pomoc w prowadzeniu działań terenowych przy zabytkach archeologicznych oraz identyfikacji odnalezionych przedmiotów; dla pani dyrektor Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej Joanny Kurzawy oraz Piotra Piotrowskiego za cenne informacje dotyczące działalności stowarzyszenia.

BIBLIOGRAFIA

Źródła

Bargański A., Drecki I., Kucharski J., Neugass H., Niecikowski K., Zieliński M., Pluciński T., *Archiwum Map Wojskowego Instytutu Geograficznego 1919–1939*, <http://www.mapywig.org/>.

Mapster, Projekt MAPSTER, Mapy archiwalne Polski i Europy Środkowej, <http://igrek.amzp.pl/>.

Opracowania

2. Podlaska Konferencja Archeologiczna 24–25/04/2025. Wyniki badań archeologicznych obszaru województwa podlaskiego i terenów sąsiednich w latach 2023–2024. *Abstrakty*, red. H. Lepionka, K. Piasecka, A. Piasecki, Białystok 2025, https://muzeumpodlaskie.pl/wp-content/uploads/2025/06/PKA-2025_ksiega-abstraktow.pdf.
- Bujnowski W., *Monografia powiatu sokólskiego*, Warszawa 2009.
- Dąbrowski J., *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*, Białystok 1997.
- Gołombiowski A., *Puszcza Knyszyńska. Obszar gospodarowania siedmiu nadleśnictw RDLP w Białymstoku*, Supraśl 2008.
- Górnik A., Poskrobko B., *Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej w systemie ochrony przyrody i edukacji leśnej*, Białystok 2008.
- Herbst S., *Gródek nad Supraślą, „Światowit”* 1962, nr 24.
- Jaskanis J., *Nowy import rzymski na Podlasiu, „Rocznik Białostocki”* 1961, t. 2.
- Kozieł M., *Sprawozdanie z archeologicznych badań wykopaliskowych mogiły powstańczej z 1831 roku w Kopnej Górze, gm. Supraśl, pow. Białystok, „Podlaskie Zeszyty Archeologiczne”* 2011, t. 7–8.
- Lepionka H., *Powstanie Styczniowe w Puszczy Knyszyńskiej w świetle wybranych badań poszukiwawczo-archeologicznych*, [w:] *Opór 1863. Podlasie w Powstaniu Styczniowym*, red. K. Kossakowski, Białystok 2023.
- Maroszek J., *Monografia miasta i gminy Supraśl*, Supraśl 2013.
- Michalski M., *„Poszukiwacze skarbów” w kontekście dziedzictwa archeologicznego*, Poznań 2024.
- Misiuk R., *Kształtowanie się osadnictwa leśnego na terenie Puszczy Knyszyńskiej – uwarunkowania historyczne i prawne, „Architecturae et Artibus”* 2012, t. 14, nr 4.
- Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, *Statut Stowarzyszenia Przyjaciół Puszczy Knyszyńskiej „Wielki Las”*, Supraśl 2008.
- Powstanie 1863. Podlaskie epizody*, red. R. Dobrowolski, M. Zemło, Supraśl 2014.
- Sałaciński S., Zalewski M., *Najstarsze ślady osadnictwa w Puszczy Knyszyńskiej*, [w:] *Puszcza Knyszyńska. Monografia przyrodnicza*, red. A. Czerwiński, Supraśl 1995.
- Starkel L., *Paleogeografia holocenu*, Warszawa 1977.
- Sychowicz K., Markiewicz M., Muczyński A., *Województwo białostockie w latach II wojny światowej. Wybór źródeł*, Warszawa 2007.
- Tarasewicz W., *Monografia Ziemi Gródeckiej*, Gródek 2021.
- Wiśniewski J., *Osadnictwo wschodniej białostoczczyzny, „Acta Baltico-Slavica”* 1977, t. 11.
- Zalewski M., *Archeologia. Najdawniejsze dzieje Puszczy Knyszyńskiej*, Warszawa–Białystok 2007.
- Zalewski M., *Sprawozdanie z wykonania odwiertów sondażowych na terenie „arboretum” Kopna Góra, w Sokołdzie, woj. podlaskie*, Białystok 2009.
- Załęski W., 1863. *Opowieści z Puszczy Knyszyńskiej*, Białystok–Supraśl 1933.

Zieliński T., *Moreny czołowe Polski północno-wschodniej – osady i warunki sedymentacji*, Katowice 1992.

Netografia

- Bułakowski P., *Warmińsko-mazurskie: Niezwykłe odkrycie we wsi Wrzesina*, wydarzenia.interia.pl, <https://wydarzenia.interia.pl/warmińsko-mazurskie/news-warminsko-mazurskie-niezwykłe-odkrycie-we-wsi-wrzesina,nId,2596789>.
- Elckie odkrycie „Jaćwieży” może zostać Skarbem Roku 2020, Gazeta Olsztyńska, <https://gazetaolsztynska.pl/elk/682682,Elckie-odkrycie-Jacwiezy-moze-zostac-Skarbem-Roku-2020.html> [dostęp: 29.08.2025].
- Jezierski K., *Badania powierzchniowe ciągle w toku!*, Terra Desolata, <https://terradesolata.pl/aktualnosci/prapuszczka-badania-powierzchniowe-ciagle-w-toku/>.
- Korzeniewski K., *Magna silva – grupa eksploracyjna przy stowarzyszeniu Przyjaciół Puszczy Knyszyńskiej „Wielki Las”*, https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid0CWbFMcNEKEtT9xmNERHeqFjGNtrhqqBVMt5uLHZmrmvQcEprycfpbq6EZUmMKMl&id=61561215281501.
- Łaziuk K., *Bitwa pod Sokółką*, https://suprasl.bialystok.lasy.gov.pl/odkrywanie-historii/-/asset_publisher/dl7q/content/bitwa-pod-sokolka.
- Murawski I., *Archeolodzy i poszukiwacze, okiem archeologa*, <https://poszukiwacze.org/archeolodzy-i-poszukiwacze-okiem-archeologa/>.
- Przebudzenie zabytków II, <https://www.gov.pl/web/wuoz-bialystok/przebudzenie-za-bytkow-ii2>.

PRZYPISY

- ¹ J. Jaskanis, *Nowy import rzymski na Podlasiu*, „Rocznik Białostocki” 1961, t. 2, s. 393–399; S. Sałaciński, M. Zalewski, *Najstarsze ślady osadnictwa w Puszczy Knyszyńskiej*, [w:] *Puszcza Knyszyńska. Monografia przyrodnicza*, red. A. Czerwiński, Supraśl 1995, s. 335–348; J. Dąbrowski, *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*, Białystok 1997.
- ² M. Michalski, „Poszukiwacze skarbów” w kontekście dziedzictwa archeologicznego, Poznań 2024.
- ³ Elckie odkrycie „Jaćwieży” może zostać Skarbem Roku 2020, Gazeta Olsztyńska, <https://gazetaolsztynska.pl/elk/682682,Elckie-odkrycie-Jacwiezy-moze-zostac-Skarbem-Roku-2020.html> [dostęp: 29.08.2025].
- ⁴ P. Bułakowski, *Warmińsko-mazurskie: Niezwykłe odkrycie we wsi Wrzesina*, wydarzenia.interia.pl, <https://wydarzenia.interia.pl/warmińsko-mazurskie/news-warminsko-mazurskie-niezwykłe-odkrycie-we-wsi-wrzesina,nId,2596789> [dostęp: 29.08.2025].
- ⁵ K. Jezierski, *Badania powierzchniowe ciągle w toku!*, Terra Desolata, <https://terradesolata.pl/aktualnosci/prapuszczka-badania-powierzchniowe-ciagle-w-toku/> [dostęp: 29.08.2025].
- ⁶ Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej, *Statut Stowarzyszenia Przyjaciół Puszczy Knyszyńskiej „Wielki Las”*, Supraśl 2008.
- ⁷ M. Zalewski, *Sprawozdanie z wykonania odwiertów sondażowych na terenie „arboretum” Kopna Góra, w Sokółdzie, woj. podlaskie*, Białystok 2009; M. Kozieł, *Sprawozdanie z archeologicznych badań wykopaliskowych mogiły powstańczej z 1831 roku w Kopnej Górze, gm. Supraśl, pow. Białystok*, „Podlaskie Zeszyty Archeologiczne” 2011, t. 7–8, s. 213–218; *Powstanie 1863 r. Podlaskie epizody*, red. R. Dobrowolski, M. Zemło, Supraśl 2014; K. Łaziuk, *Bitwa pod Sokółką*, https://suprasl.bialystok.lasy.gov.pl/odkrywanie-historii/-/asset_publisher/dl7q/content/bitwa-pod-sokolka [dostęp: 29.08.2025].
- ⁸ A. Górnik, B. Poskrobko, *Park Krajobrazowy Puszczy Knyszyńskiej w systemie ochrony przyrody i edukacji leśnej*, Białystok 2008.
- ⁹ L. Starkel, *Paleogeografia holocenu*, Warszawa 1977.

- ¹⁰ T. Zieliński, *Moreny czołowe Polski północno-wschodniej – osady i warunki sedymentacji*, Katowice 1992.
- ¹¹ S. Herbst, *Gródek nad Supraślą, „Światowit”* 1962, nr 24, s. 669–675.
- ¹² R. Misiuk, *Kształtowanie się osadnictwa leśnego na terenie Puszczy Knyszyńskiej - uwarunkowania historyczne i prawne, „Architecturae et Atributus”* 2012, t. 14, nr 4, s. 13–29.
- ¹³ J. Wiśniewski, *Osadnictwo wschodniej białostockizny, „Acta Baltico-Slavica”* 1977, t. 11, s. 7–78.
- ¹⁴ S. Sałaciński, M. Zalewski, *Najstarsze ślady...*, s. 335–348; M. Zalewski, *Archeologia. Najdawniejsze dzieje Puszczy Knyszyńskiej*, Warszawa-Białystok 2007.
- ¹⁵ H. Lepionka, *Powstanie Styczniowe w Puszczy Knyszyńskiej w świetle wybranych badań poszukiwawczo-archeologicznych*, [w:] *Opór 1863. Podlasie w Powstaniu Styczniowym*, red. K. Kossakowski, Białystok 2023, s. 23–32.
- ¹⁶ *Powstanie 1863 r. ...*
- ¹⁷ A. Golembiowski, *Puszcza Knyszyńska. Obszar gospodarowania siedmiu nadleśnictw RDLP w Białymstoku*, Supraśl 2008.
- ¹⁸ I. Murawski, *Archeolodzy i poszukiwacze, okiem archeologa*, <https://poszukiwacze.org/archeolodzy-i-poszukiwacze-okiem-archeologa/> [dostęp: 24.08.2025].
- ¹⁹ Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, *Biuletyn Informacyjny Lasów Państwowych*, „Biuletyn Informacyjny Lasów Państwowych” 10 września 2018, nr 8–9 (308–309), s. 17–18.
- ²⁰ Są to między innymi: Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 576, z 2025 r. poz. 637), Ustawa o lasach z dnia 28 września 1991 r. (tj. Dz.U. z 2025 r. poz. 567), Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. (tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 1478, 1940, z 2025 r. poz. 884), Ustawa o ochronie zwierząt z dnia 21 sierpnia 1997 r. (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 1580) czy Ustawa o broni i amunicji z dnia 21 maja 1999 r. (tj. Dz.U. z 2024 r. poz. 485).
- ²¹ K. Sychowicz, M. Markiewicz, A. Muczyński, *Województwo białostockie w latach II wojny światowej. Wybór źródeł*, Warszawa 2007; W. Bujnowski, *Monografia powiatu sokólskiego*, Warszawa 2009; J. Maroszek, *Monografia miasta i gminy Supraśl*, Supraśl 2013; W. Tarasewicz, *Monografia Ziemi Gródeckiej*, Gródek 2021; A. Bargański, I. Drecki, J. Kucharski, H. Neugass, K. Niecikowski, M. Zieliński, T. Pluciński, *Archiwum Map Wojskowego Instytutu Geograficznego 1919–1939*, <http://www.mapywig.org/> [dostęp: 29.08.2025]; Mapster, *Projekt MAPSTER*, Mapy archiwalne Polski i Europy Środkowej, <http://igrek.amzp.pl/> [dostęp: 29.08.2025].
- ²² W. Załęski, 1863. *Opowieści z Puszczy Knyszyńskiej*, Białystok-Supraśl 1933.
- ²³ Narodowe Archiwum Cyfrowe, *Szukaj w Archiwach*, <https://www.szukajwarchiwach.gov.pl> [dostęp: 29.08.2025].
- ²⁴ K. Korzeniewski, *Magna silva – grupa eksploracyjna przy stowarzyszeniu Przyjaciół Puszczy Knyszyńskiej „Wielki Las”*, <https://www.facebook.com/search/top?q=magna%20silva%20-%20grupa%20eksploracyjna%20przy%20stowarzyszeniu...> [dostęp: 30.08.2025].
- ²⁵ 2. Podlaska Konferencja Archeologiczna 24–25/04/2025. Wyniki badań archeologicznych obszaru województwa podlaskiego i terenów sąsiednich w latach 2023–2024. *Abstrakty*, red. H. Lepionka, K. Piasecka, A. Piasecki, Białystok 2025; WUOZ, *Przebudzenie zabytków II*, <https://www.gov.pl/web/wuoz-bialystok/przebudzenie-zabytkow-ii> [dostęp: 29.08.2025].

ACTIVITIES OF THE MAGNA SILVA EXPLORATION GROUP IN THE KNYSZYŃSKA FOREST IN 2023–2025

The Knyszyn Forest constitutes a cultural area whose beginnings reach back to prehistory, achieving its greatest dynamics in the historical period. The heritage of centuries, preserved in the vast forests, long remained beyond the reach of traditional archaeological research. This situation changed with the spread of metal detectors in the final decades of the 20th century and the beginning of the 21st century. A sign of the growing professionalization of people interested in searching for historical artifacts is the mass formation of associations and community foundations. One such group is the exploratory group Magna Silva, operating

within the Association of Friends of the Knyszyn Forest Wielki Las. The group, using metal detectors, conducts searches in accordance with applicable legal regulations and subsequently transfers the recovered artifacts to the Provincial Heritage Monuments Protection Office. Among the discoveries made so far are numerous artifacts from the medieval and modern periods, including elements of weaponry, ornaments, and even treasures. The aim of this article is to present the group's activities in the years 2023–2025, with particular attention to the educational significance of the initiative and its exemplary functioning within the existing legal framework for heritage protection.